

Colecția: **ISTORII SECRETE**

Coperta: Stelian BIGAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOERESCU, DAN-SILVIU

**Poveștile neștiute ale târgurilor moldovenești de dincolo
și dincoace de Prut : docu-drame și mituri istorice însoțite**

de consemnări / prezentate de Dan-Silviu Boerescu. -

București : Integral, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-992-195-1

94

© INTEGRAL, 2018

Editor: Costel POSTOLACHE

Tehnoredactor: Stelian BIGAN

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-992-195-1

Poveștile neștiute ale târgurilor moldovenești de dincolo și dincoace de Prut

Docu-drame și mituri istorice
însoțite de consemnări din presă
prezentate de Dan-Silviu Boerescu

INTEGRAL

Sumar

**Baia, Siret, Târgu Neamț și celelalte târguri
de la începuturile istorice ale Principatului Moldova / 7**

**Hârlău, ruina unei curți domnești a Mușatinilor, răscumpărată
pentru 35 de ocale de ceară / 19**

**Dealul Spânzuraților, parașutista care a umilit bărbații,
bătăliile cu praștii, amorul unui domnitor
pentru Marghiolița cea nurlie și alte legende ale Bârladului / 25**

Pașcani și cele 21 de iarmaroace anuale / 45

**În mahalaua armenescă
a Botoșaniului: sugiuc, ghiudem, povestea celui mai vechi han
din Moldova și alte întâmplări din vechime / 49**

**Adjud, nenumăratele gheșefturi
ale unui târg aproape de Burcioaia / 67**

**Sascutul, ceangăii și fabrica de zahăr a lui Jacques Menachem Elias,
binefăcătorul Academiei Române / 73**

Cotnari – vinurile dulci și „Academia” lui Despot Vodă / 79

Vechile târguri dintre Prut și Nistru / 89

Lăpușna, glorie și decădere / 95

Balta – capitala fantomaticii „RASSM” / 101

**Herta, „raiul” pictorului Arthur Verona,
între mitralierele sovietice și deportarea copiilor / 109**

**Iorgu „de la Sadagura”, o comedie de Alecsandri,
fabrica de bani, dinastiile hasidice și o dispariție în neant / 115**

Lămuriri bibliografice / 121

Baia, Siret, Târgu Neamț și celelalte târguri de la începuturile istorice ale Principatului Moldova

În Moldova, încă dinainte de întemeierea statului, au existat așezări în care populația vremii locuia organizat. Astfel, au apărut primele târguri, mai mici sau mai mari, pe teritoriul actual al Principatului Dunărean Răsăritean. Încă din secolul al XIII-lea, târgul Baia (în prezent comună din județul Suceava), viitoarea capitală a statului moldovean, a fost întemeiat de către sașii care au trecut Carpații. Acest târg a rămas vreme de zeci de ani cel mai mare oraș din Moldova. „Aici se pare că a fost prima reședință a domnilor moldoveni; n-a păstrat însă mult timp această situație, deoarece pe vremea lui Petru Mușat, Suceava îi luase locul. Baia a avut mult de suferit cu prilejul războiului din 1467, dintre Ștefan cel Mare și Mateiaș, Regele Ungariei; atunci s-a dat fac

orașului chiar de către ai noștri pentru a produce panică în rândurile dușmanilor. În secolul al XVI-lea, mai erau aici cam 6.000 de sași și unguri; în secolul al XVII-lea, nu mai rămăseseră însă decât vreo 600, locul lor fiind luat de români”, a arătat istoricul Constantin Giurescu în *Istoria Românilor*.

Localitatea Baia din județul Suceava, prima capitală a Moldovei, este astăzi unul dintre acele „orașe dispărute” din România. Dacă, în Evul Mediu, orașul Baia era unul dintre principalele centre urbane din Moldova, în prezent este o comună a județului Suceava, în care își duc veacul aproape 10.000 de suflete. Localitatea Baia din județul Suceava este reședința comunei omonime, dar, cândva, Baia era unul dintre principalele centre urbane din Moldova. Conform istoricilor, Baia ar exista ca așezare medievală încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea. Dacă până prin 1950, localitatea Baia a fost reședința județului cu același nume, astăzi, comuna Baia este una oarecare, situată în județul Suceava, la circa opt kilometri de municipiul Fălticeni.

Orașul a fost populat de sașii veniți din Transilvania în Moldova, atât înainte cât și după marea invazie mongolă din anul 1241. Prezența sașilor reiese și din faptul că orașul medieval Baia a avut un sigiliu cu legenda în limba latină. Moștenire de la populația formată din sași, care s-au aciuat pe raza orașului Baia, dar și de la maghiari, au rămas două biserici catolice, respectiv Biserica „Sfinții Petru și Pavel” și Catedrala Catolică din Baia, în prezent existând doar ruina celei de-a doua.

Orașul Baia a fost prima capitală a Moldovei, reședința țării fiind mutată ulterior la Siret, apoi la Suceava, după care ultima capitală a Moldovei a fost Iași. Baia nu a fost doar

prima cetate de scaun a Moldovei ci și un centru religios foarte important. Dacă, în secolul al XIII-lea, misionarii dominicani au ridicat o biserică în orașul Baia, în anul 1337, sașii au construit și ei o biserică franciscană, în fosta capitală a Moldovei. Orașul Baia a fost capitala și reședința a primilor voievozi, începând cu Dragoș Vodă și Bogdan I. În timpul domniei lui Lațcu Vodă, capitala a fost mutată la Siret, iar în 1388, sub domnia lui Petru Mușat, Suceava a devenit reședința Moldovei. „Târgul Moldova”, cum mai era denumit orașul Baia, a dat numele său întregului teritoriu românesc de la răsarit de Carpați. În prezent, comuna este formată din satele Baia și Bogata. În comună sunt patru școli, tot atâtea grădinițe, o școală de arte și meserii, precum și un muzeu etnografic. (www.adevarul.ro)

Pentru sensul vechi al toponimului Baia, cea mai sugestivă denumire e cea din documentele maghiare, Moldva-bánya, tradusă „Mina Moldovei”, fiindcă în maghiară *bánya* înseamnă „mină” dar și „bănie”, centrul administrativ al unui șef local sau „ban”. Traducerea nu se referă strict la activitatea de minerit subteran, ci și la obținerea metalelor prețioase prin decantare, adică „spălarea” aurului de către „băieși”.

Vestigii din epoca metalelor și din cea prefeudală arată o continuitate neîntreruptă de viață. Cercetările arheologice atestă o viață urbană în veacul al XIV-lea. Într-un document din 1339, Baia trecea drept „cel mai mare oraș de la est de Carpați”. Pecetea cetății reprezintă un cerb, precum și imaginea lui Hristos răstignit între coarnele cerbului (evocare a legendei Sfântului Eustațiu, preluată în cea a Sfântului Hubertus), cu inscripția: „Sigiliul orașului Moldavia, capitala Țării Moldovenești”. În veacurile XIV-XVI, Baia a fost unul

dintre orașele medievale cele mai dezvoltate din Principatul Moldovei.

În anul 1410, din porunca voievodului Alexandru cel Bun, s-a început ridicarea catedralei catolice, cea mai mare din Moldova de atunci, ale cărei impresionante ruine se văd și astăzi. Din 1420, Baia a fost și reședința unei episcopii catolice, desființată, poate, după lupta din 14-15 decembrie 1467, unul dintre cele mai însemnate evenimente din viața orașului. În bătălia de la Baia, oștile lui Ștefan cel Mare le-au zdrobit pe cele ale lui regelui ungar Matia Corvin. Armata ungară a suferit o cumplită înfrângere. Au pierit peste 12.000 de oameni, și, scrie cronicarul Grigore Ureche, „singur Craiul, rănit de săgeată foarte rău, de-abea au hălăduit pe poteci, de-au ieșit în Ardeal”. Cu acel prilej, orașul a fost distrus. Apoi, a fost reclădit casă cu casă, stradă cu stradă, reluându-și întreaga activitate. La leatul (anul) 1561, pentru încurajarea negoțului, voievodul Alexandru Lăpușeanu stabilea aici patru iarmaroace pe an: la 13 martie, 29 iunie, 8 septembrie și 14 octombrie.

În afara ruinelor ce amintesc de ctitoria lui Alexandru cel Bun, înălțată pentru doamna lui, Margareta, un monument istoric de primă mână este Biserica „Sfântul Gheorghe”, ctitorie atribuită lui Ștefan cel Mare, în urma victoriei asupra Regelui Ungariei, Matei Corvin. I se spune și Biserica Albă, probabil fiindcă nu a fost zugrăvită niciodată! S-ar zice că e doar o întâmplare, dar nici Putna, cea mai mare ctitorie a lui Ștefan, nu a fost pictată. Despre ea, cronicarul Ion Neculce scrie, din auzite: „mai mult poleită decât zugrăvită”. În acest sens, enigmele sporesc o dată cu cele două deshumări ale lui Ștefan cel Mare, pe vremea ocupației habsburgice, când s-a

descoperit că voievodul fusese înmormântat pe 13 drugi de fier, cu capul tăiat, sprijinit pe cărămizi, și fără sicriu!

Baia mai adăpostește un frumos monument istoric, Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, ctitorie a lui Petru Rareș, din 1532. Portretul votiv îl reprezintă pe ctitor, Petru Rareș, împreună cu doamna Elena și un fiu, poate Iliș. (<https://ro.wikipedia.org>)

Târgul Siret (în prezent, oraș din județul Suceava) a fost pomenit pentru prima oară la data de 1 mai 1384, într-un document adresat voievodului Petru Mușat de către locuitorii germani veniți din Galiția. În anul 1371, aici este înființat primul episcopat de pe teritoriul Moldovei.

Târgul Siret este cea de-a doua cetate de scaun a Moldovei. Numele orașului și al râului pe care e așezat vine din Zyred – „al fiarelor; năvalnic”, atestat ca nume de plantă medicinală dacică, pe lista lui Pseudo-Apuleius. Ulterior, daco-romanii au numit această plantă *iarba fiarelor*, legând-o de numeroase obiceiuri magice și pomenind-o într-o sumedenie de legende și basme. Aproape sigur, Zyred se referea, pe vremea începuturilor Statului moldovenesc, la războinicii care vegheau cetatea. Cercetările arheologice atestă că localitatea Siret exista pe vremea perioadei Hallstatt. Spre partea de est a orașului, pe dealul Sasca, situat peste râul Negostina, se înalță o cetate, construită se pare de Voievodul Sas, și al cărei plan seamănă mult cu cel al cetății de scaun de la Suceava.

Pe la începutul veacului al XIV-lea, Siretul era deja un important târg pe drumul ce unea Liovul de cetățile de la Marea Neagră. Din 1339 datează prima atestare documentară a orașului în portulanul lui Angelio Dulcert. În 1340, într-o

scrisoare a călugărilor dominicani către papă este descris orașul Siret ca fiind capitala unui mic ducat numit *Valachia*. Orașul a cunoscut deplina înflorire în perioada cât a fost reședință voievodală, în timpul lui Sas Vodă (1353-1358), Lațcu Vodă (1367-1375) și a lui Petru I Mușat (1375-1391). Lațcu Vodă a fost un sprijinitor al catolicismului și va muta centrul statului la Siret, unde va înființa un episcopat catolic. Convertindu-se la catolicism, el nu făcea decât un joc politic, dând concesiuni marilor puteri catolice din zonă, Ungaria și Polonia. Soția sa a rămas ortodoxă, iar el însuși a fost îngropat la biserica ortodoxă din Rădăuți, alături de tatăl său, Bogdan, și nu la Siret, în cea catolică.

Petru I Mușat a avut un rol decisiv în soarta localității ce avea să capete mai târziu statutul de „civitas”. Din cei 17 ani pe tron, Petru I Mușat a domnit 14 ani la Siret. Această perioadă constituie anii de glorie ai orașului, deoarece sub domnia sa orașul a cunoscut o dezvoltare rapidă.

Siretul poate fi considerat un pionier în foarte multe domenii, deoarece aici se înființează prima bibliotecă din principatul Moldova, prima școală cu predare în limba latină, prima episcopie ecumenică romano-catolică din Moldova, aici se bate prima monedă din istoria Moldovei. Istoria orașului a fost zbuciumată și deseori soarta nu a fost de partea locuitorilor săi. Refuzul moldovenilor de a se converti la catolicism, așa cum au promis Papei Urban al V-lea (1368-1370), decesul celor doi protectori ai Moldovei – Papa Grigore al XI-lea și Patriarhul Filotei al II-lea (1367-1380) – fapt care a scos Moldova de sub protecția Sfântului Scaun și a Patriarhiei Constantinopolului, au făcut ca Moldova să devină ținta atacurilor polono-lituaniene. Aceste atacuri, dar

și amestecul mamei sale, o catolică, l-au determinat pe Petru I Mușat să ia hotărârea de a muta capitala la Suceava, situată la 41 km depărtare de Siret și unde a construit Cetatea Sucevei, Curtea domnească și biserica Mirăuți.

Acest lucru are urmări nefavorabile asupra orașului, deoarece, în urma mutării capitalei, Siretul rămâne o reședință domnească secundară, tot mai rar vizitată, iar așezarea sa între Cernăuți și Suceava face ca orașul să-și piardă puterea.

Astăzi, puține vestigii mai amintesc de vremurile de slavă ale vechii cetăți de scaun. În acele timpuri, era în centrul Țării de Sus, acum Siretul e punct de trecere în Ucraina, aproximativ la jumătatea distanței dintre Suceava și Cernăuți. (www.moldovenii.md)

Siret era și punct de vamă, pe acolo trecând toate mărfurile ce intrau și ieșeau din țară. „În 1421, târgul Siret cu tot ce se ține de el și cu toate veniturile a fost dat de Alexandru cel Bun fetei sale soții Ringala, cât va trăi ea. După toate probabilitățile, și acest târg este anterior întemeierii Moldovei”, a explicat Constantin Giurescu. Alexandru cel Bun, fiul lui Roman I, a fost domnul Moldovei între anii 1400-1432, succedându-i la tron lui Iuga Ologul, care a fost îndepărtat de către Mircea cel Bătrân.

Lunga sa domnie a corespuns, în general, unei perioade de pace, rezultat al politicii extrem de abile a domnului moldovean, care a menținut echilibrul între Ungaria și Polonia. Astfel, recunoscând suzeranitatea lui Vladislav al II-lea Jagello – a încheiat tratate de pace cu acesta în 1402, 1404, 1407, 1411 și 1415 făgăduindu-i acestuia sfat și ajutor împotriva oricărui dușman –, Alexandru s-a asigurat de sprijinul Poloniei în fața oricărei încercări a Ungariei de a controla

drumul comercial care lega sudul Poloniei, trecând prin Moldova, de gurile Dunării, mai precis de cetățile Chilia și Cetatea Albă.

Tipic pentru epoca sa, Alexandru cel Bun a fost căsătorit de mai multe ori. Prima soție se numea Margareta (Marghit), fiica palatinului Ștefan din Losontz. Papistașă, ea a ridicat Catedrala Catolică din Baia, în apropiere de Fălticeni, unde ea, de altfel, a și fost înmormântată. După moartea ei, Alexandru cel Bun s-a căsătorit cu Neacșa, numită de autorii străini „Ana”, care a murit la scurt timp după cununie. După unii autori, această Neacșa ar fi fost una dintre fiicele din flori ale binefăcătorului lui Alexandru, marele domnitor muntean Mircea cel Bătrân. A treia soție a fost aleasă strategic Ringala, sora lui Vytautas/Vitold, Marele Duce al Lituaniei, și cumnata lui Vladislav al II-lea Jagello, Regele Poloniei. În același timp Ringala era înrudită cu Alexandru cel Bun, fiind vară primară cu Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun, deci, practic, mătușa acestuia (Constantin Gane o consideră, însă, verișoara lui Alexandru). Înaintea acestei căsătorii, Ringala a fost căsătorită cu Prințul de Mazovia, dar rămăsese văduvă.

Ringala (al cărei nume, de origine păgână, reprezenta combinația dintre „liniștită” și „puternică”), era o femeie cu o personalitate extrem de pronunțată. La prima ei căsătorie, cu Henrik de Mazovia, l-a obligat pe acesta să renunțe la titlul de Episcop de Plock, apoi, după numai un an, conform cronicarului leah Jan Długosz, s-a numărat printre cei suspectați de asasinarea soțului ei, în 1393. Al doilea mariaj, cel cu Alexandru cel Bun, s-a întâmplat după încă un deceniu, când Ringala era o femeie matură (și, chiar, după standardele

vremii, aproape vârstnică!), dar nu durat nici aceasta decât zece ani (1411-1421). Divorțul lor a fost motivat, se pare, de rațiuni religioase, Ringala încercând să împingă definitiv Moldova spre catolicism, după ce reușise să-l convertească inclusiv pe Mitropolitul țării, alungat, apoi, în bejenie de către domnitor. „Intrigantă peste măsură, ea a apărut în Moldova îndeosebi interesele fratelui ei și a uneltit cu vârfurile clerului catolic de aici convertirea domnului la catolicism. Nereușind, ea a cerut desfacerea căsătoriei, ceea ce papalitatea, în anul 1421, a admis, considerând căsătoria între ea și Alexandru ca ilegală, ei fiind rude de gradul al III-lea”, precizează istoricul Constantin Cihodaru în lucrarea sa *Alexandru cel Bun*.

Însă Alexandru, fiindcă nu vroia să strice relațiile cu puternicul Regat al Poloniei, a fost de acord să cadă la pace cu influenta Ringala, oferindu-i acesteia un divorț amiabil (aprobat și de Papă!) și satisfacându-i toate pretențiile ei, destul de exagerate, de altfel. Potrivit lui Constantin Gane, Alexandru i-a cedat Ringalei însemnatele venituri ale vămii de la Siret, precum și Volohăvățul, bogata comună învecinată și, zice-se, alte 40(!) de sate, dania fiind una fără niciun fel de echivoc: *Cu satele și cătunele, cu morile și cu beleșteiele, și cu vămile, și datoriile și cu dările, cu produsele și veniturile și cu toate bunurile, cari asculta de acest Tîrg de Siret și Volhoveț, neloindu-se nimic pentru noi îndărăt de aici înainte, le-am dat, cit va fi în viață, surorii Domnului nostru, craiul Poloniei și altor țări și marelui cneaz Alexandru sau Vitold, Cneaghinei Rimgailla, fosta soție a noastră. În plus, Alexandru cel Bun se obliga să-i acorde, pe toată durata vieții, și o rentă anuală de 600 de ducăți de aur, plătită în două rate, la începutul fiecărui semestru.*

Suceava, a treia capitală istorică a Moldovei, este menționată documentar pentru prima dată într-un document de la data de 14 februarie 1388, prin care domnitorul Petru Mușat îl anunță, din Cetatea Sucevei, pe regele polon Vladislav Iagello, că îl poate împrumuta doar cu 3.000 de ruble de argint și nu cu 4.000, așa cum au discutat la început. „Suceava era și punctul unde se plătea vama atât pentru mărfurile importate cât și pentru cele exportate: ne-o spune lămurit același privilegiu comercial din 1408 acordat Liovenilor”, a menționat același Constantin Giurescu.

Asemenea Baiei, un alt oraș medieval important, Târgul Neamț, avea mai ales populație „nemțească” și ungurească. Târgul Neamțului era locul unde domnitorii poposeau din expedițiile făcute atât prin țară, cât și în afara statului. Așezarea este anterioară întemeierii Moldovei și a apărut la scurt timp după ridicarea Cetății Neamțului. „Nu s-a stabilit încă, nefăcându-se cercetări speciale și săpături, vechimea acesteia din urmă; ea pare a fi însă din secolul al XIII-lea sau începutul celui de al XIV-lea. La adăpostul cetății s-a ridicat târgul, având la început mai ales populație «nemțească» și ungurească, apoi însă din ce în ce mai mult, românească”, a precizat Constantin Giurescu.

Bacăul, Sascutul, Târgu Trotuș și Adjudul sunt și ele așezări întemeiate înainte de descălecatul lui Bogdan. Conform istoricilor, Bacăul era punct vamal pentru mărfurile ce erau exportate sau importate din Țara Românească.

Orașul Piatra Neamț, cunoscut la începutul secolului al XV-lea ca „Piatra lui Crăciun”, se pare că a apărut înainte de domnia lui Alexandru cel Bun, existând unele izvoare istorice care ar arăta că așezarea ar fi chiar mult mai veche, fiind înființată dinainte de întemeierea Moldovei.

Orașul Roman a apărut în perioada domnitorului Roman I (1391-1394), al cărui nume îl și poartă. Această localitate a purtat în secolul al XV-lea numele de „Târgul de Jos” sau „Cetatea Nouă”.

Și Iașiul este o așezare străveche, anterioară întemeierii Moldovei. Numele acestei localități apare pentru prima dată în documentele moldovene din anul 1408, când Iașiul este pomenit ca punct de vamă secundar pe drumul „către ținutul tătăresc”.

Hârlăul este pomenit în primul document moldovean, ce datează din timpul domniei lui Petru Mușat, din data de 1 mai 1384. La sfârșitul documentului este scris: „în târgul Hârlău, la curtea mamei noastre preaiubite”.

Înainte de întemeierea Moldovei, au luat viață și Vasluiul și Bârladul. „Bârladul era un centru însemnat, încă din această vreme. În tratatul de la Lublin, încheiat în 1412, în care se vorbește de o eventuală împărțire a Moldovei între Polonia și Ungaria, se menționează că într-un atare caz, Iașii și Cetatea Albă vor reveni celei dintâi, iar Bârladul și Chilia, celelalte”, arată istoricul Constantin Giurescu.

Galațiul este de asemenea o așezare destul de veche. Acesta este menționat în diverse documente ale vremii, devenind un târg important prin prisma amplasării sale aproape de Dunăre. La vremea respectivă au mai existat două târguri importante, ce au dispărut între timp. Târgul Sărata, aflat pe partea stângă a Prutului, în actualul raion Cahul din Republica Moldova și Târgul Oltenii au avut o însemnătate importantă în Moldova medievală, însă între timp acestea au pierit definitiv. (www.adevarul.ro)